



**OQINLIK SAN'ATIDA ARXETIPIK OBRAZLAR: DEV, PARI VA  
AJDAHO TIMSOLLARINING BADIY TALQINI**

**Kosimov Ruslan Kobuljon o'g'li**  
**Andijon davlat pedagogika instituti**  
**Filologiya fakulteti ona tili va adabiyoti:**  
**qirg'iz tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs 201-guruh**

**Kalit so'zlar:** oqinlik san'ati, arxetip, dev, pari, ajdaho, mifologik obraz, folklor, badiiy talqin

**ANNOTATSIYA:** Ushbu maqola oqinlik ijodidagi arxetipik obrazlar — dev, pari va ajdaho timsollarining mifologik ildizlari, xalq ongidagi ramziy ma'nosi va ular qanday badiiy talqin etilganini tahlil qiladi. Maqolada XIX-XX asr va zamonaviy oqinlarning asarlaridan namunalar asosida ushbu timsollar orqali ifodalangan g'oyaviy-estetik mazmunlar yoritiladi. IMRAD usulida tuzilgan maqola oqinlik san'atining chuqur ma'naviy qatlamlarini ochib berishga qaratilgan.

**KIRISH**

O'zbek xalq og'zaki ijodining muhim tarmoqlaridan biri — oqinlik san'ati xalq tafakkurining timsollar, obrazlar va badiiy ramzlar orqali ifodalangan serqirra ko'zgidir. Oqinlar asrlar davomida xalq orasida kuylab, og'zaki ijod an'analarini saqlab kelish bilan birga, ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni targ'ib etuvchi ijodkor sifatida faoliyat yuritgan. Oqinlik ijodida xalqning arxaik dunyoqarashi, mifologik tasavvurlari keng aks etgan bo'lib, ayniqsa dev, pari, ajdaho kabi obrazlar ko'p ishlatilgan va chuqur ramziy ma'no kasb etgan.

Mazkur maqolada dev, pari va ajdaho obrazlari oqinlik san'atida qanday arxetipik manbaga ega ekani, ularning tarixiy ildizlari, mifologik va folkloriy tabiatini tahlil qilish orqali ularning badiiy talqini yoritiladi.

**USLUB (Methods)**

Maqola yozish jarayonida adabiy-tahliliy, mifologik, tarixiy-komparativ va kontekstual yondashuv metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot materiallari sifatida XIX asrda ijod qilgan Uvaysiy, Nodira kabi ayol oqinalarning doston va she'rlari, XX asrda faoliyat ko'rsatgan Komiljon Otaniyozov, Botir Yusupov kabi erkak oqinlarning termalari hamda zamonaviy aytishuvlardan namunalar olindi.

Asosiy e'tibor ushbu obrazlarning:





- qanday mifologik asosga ega ekani,
- xalq ongida qanday arxetipik ma'nolarni ifodalashi,
- ularning zamonaviy va tarixiy kontekstdagi badiiy talqinlari,
- va oqinlar tomonidan ular orqali qanday ijtimoiy, axloqiy, estetik g'oyalar yetkazilgani

sin gari jihatlarga qaratildi.

### **NATIJAR (Results)**

Tadqiqot davomida quyidagi muhim xulosalar aniqlandi:

#### **1. Dev obrazining talqini:**

Dev obrazining ildizi zardushtiylikdagi "Ahriman" yovuzlik kuchi timsoli bilan bog'liq. O'zbek og'zaki ijodida dev — insonning ichki yovuzligi, kibr va zulmning timsoli sifatida namoyon bo'ladi.

Oqinlikda dev obrazidan ijtimoiy adolatsizlik, zolim hukmdor, manfaatsizlik, zulm ramzi sifatida foydalaniladi. Masalan, Komiljon Otaniyozov kuylagan xalq dostonlarida dev bilan kurash — xalqning ozodlik kurashi timsolidir.

#### **2. Pari obrazining talqini:**

Pari qadim e'tiqodlarda g'ayritabiiy go'zallik, poklik va ruhiy yuksaklik timsolidir. U islomgacha bo'lgan davr mifologiyasida ham mavjud.

Oqinlikda pari ko'pincha ideallashtirilgan ayol obrazini ifodalaydi — vafodor yor, oqila ona, sadoqatli farzand. Pari, shuningdek, ilhom, orzu, muhabbatni ifodalovchi ramz hamdir. Nodiraning she'riyatida pari obrazida go'zallik bilan birga aql-zakovat uyg'un holda tasvirlanadi.

#### **3. Ajdaho obrazining talqini:**

Ajdaho sharq mifologiyasida suv, yerosti olamining qudratli, ba'zan yovuz kuchlarining timsolidir.

Oqinlar asarlarida ajdaho ko'pincha tabiat ofati, adolatsizlik, dushman kuch sifatida tasvirlanadi. Alpomish dostoni, Yusuf va Zulayho dostonida ajdaho bilan kurashish orqali qahramonning jasorati, fidoyiligi targ'ib etiladi.

#### **4. Obrazlarning arxetipik vazifasi:**

Bu obrazlar xalqning tarixiy xotirasi, axloqiy me'yorlari va orzu-umidlarini ramziy ifodalashda xizmat qiladi.

Dev — yovuzlik,

Pari — ezgulik,

Ajdaho — sinov va g'alabaning timsolidir.

### **MUHOKAMA**





Dev, pari va ajdaho obrazlari oqinlik san'atida oddiy ertakiy obrazlar emas, balki xalq ongida shakllangan arxetiplar — chuqur tarixiy, ma'naviy ildizlarga ega timsollar sifatida qaraladi. Bu obrazlar zamonlar osha o'z shaklini o'zgartirgan bo'lsa-da, ularning ma'naviy mazmuni saqlanib qolgan.

Masalan, dev obrazidagi yovuzlik har bir davrda turli shaklda — zolim amaldor, nafsga berilgan inson, yoki ma'naviy buzuqlik sifatida talqin qilingan. Pari esa har doim ma'naviy go'zallik, poklik, sadoqat timsoli bo'lib qolgan. Ajdaho esa yengilishi kerak bo'lgan katta to'siq, insoniyat oldidagi sinov sifatida namoyon bo'ladi.

Oqinlar ushbu obrazlar orqali xalqni ezgulikka, sabr-toqatga, jasoratga da'vat etgan. Ayniqsa, aytishuvlarda bu obrazlar zamonaviy muammolarga moslashtirib, ijtimoiy tanqid vositasi sifatida ham ishlatilgan. Demak, bu obrazlar faqat estetik komponent emas, balki ijtimoiy va axloqiy pozitsiyani ham aks ettiruvchi vositadir.

### **XULOSA**

Oqinlik san'atida dev, pari va ajdaho obrazlarining badiiy talqini xalqning qadimiy tasavvurlari, e'tiqodlari va axloqiy ideallarini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Bu obrazlar xalq ongidagi arxetiplar sifatida doimiy ravishda yangilanib, zamon ruhi bilan uyg'unlashib boradi. Oqinlar ana shu arxetipik obrazlar orqali xalq ruhiyatini aks ettirgan, ijtimoiy haqiqatni kuylagan, ezgulikni ulug'lagan.

Kelgusida bu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish uchun turli mintaqalardagi oqinlik an'alarida ushbu obrazlarning o'ziga xos talqinlari, ayollar va erkaklar ijodidagi farqlar, hamda zamonaviy oqinlikda ularning yangicha ishlatilish uslublari alohida tahlil qilinishi zarur. Bu esa nafaqat adabiy-tarixiy, balki psixologik va sotsiokulturologik izlanishlarga ham zamin yaratadi.

Oqinlik san'atida dev, pari va ajdaho obrazlarining badiiy talqini xalqning qadimiy tasavvurlari, e'tiqodlari va axloqiy ideallarini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Bu obrazlar xalq ongidagi arxetiplar sifatida doimiy ravishda yangilanib, zamon ruhi bilan uyg'unlashib boradi. Oqinlar ana shu arxetipik obrazlar orqali xalq ruhiyatini aks ettirgan, ijtimoiy haqiqatni kuylagan, ezgulikni ulug'lagan.

Kelgusida bu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish uchun turli mintaqalardagi oqinlik an'alarida ushbu obrazlarning o'ziga xos talqinlari, ayollar va erkaklar ijodidagi farqlar, hamda zamonaviy oqinlikda ularning yangicha ishlatilish uslublari alohida tahlil qilinishi zarur. Bu esa nafaqat adabiy-tarixiy, balki psixologik va sotsiokulturologik izlanishlarga ham zamin yaratadi.

Shu bilan birga, zamonaviy oqinlarning yangi dunyoqarashlar asosidagi obrazlar yaratishi, qadimiy arxetiplarni yangi ijtimoiy kontekstda ifodalash yo'llarini o'rganish





dolzarb ilmiy vazifa sifatida ko‘riladi. Chunki bunday obrazlar faqat folklor emas, balki milliy o‘zlik, madaniy meros va zamonaviylik orasidagi ko‘prik vazifasini bajaradi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sarimsoqov B. Folklorizmlar tipologiyasi leksikasiga doir. // "O‘zbek tili va adabiyoti", 1990, 4-son.
2. Sarimsoqov B. Folklor va yozma adabiyot munosabatlariga doir izlanishlar // "O‘zbek tili va adabiyoti", 1976, 5-son.
3. Abdullayev X. Xalq maqollarining “Qutadg‘u bilig” poetikasidagi o‘rni va badiiy-estetik funksiyalari. Filol. fan. nomzodi diss. avtoreferati. T.: 2005.
4. Jo‘rayev M., Narziqulova M. Mif, folklor va adabiyot. T.: O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2006.
5. Jumaniyozov B. O‘zbek xalq eposida yalmo‘g‘iz obrazi. Filol. fan. nomzodi diss. avtoreferati. T.: 1996.
6. Qayumov O. O‘zbek folklorida pari obrazi. Filol. fan. nomzodi diss. T.: 1999.

Research Science and  
Innovation House

